

УДК 364.2:001.8

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/4>

Д. Палатна, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID iD 0000-0003-0591-4090

ІНКЛЮЗИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ: ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПОНЯТТЯ

Висвітлено проблему відсутності інклюзивного середовища для людей з інвалідністю як фактора декларативного характеру інклюзивних реформ. Описано педагогічний аспект визначення понять інклюзії та інклюзивного освітнього середовища, які впливають на реалізацію інклюзії у сфері освіти; соціальний аспект інклюзії через визначення понять соціальної ексклюзії та соціальної інклюзії, які реалізуються на рівні соціальної політики та в практичній площині; психологічний аспект – через визначення понять психологічного благополуччя та суб'єктивного благополуччя. Показано міжнародні підходи до визначення понять ексклюзії, інклюзії та благополуччя через призму соціально-психологічного аспектів. З'ясовано, що поняття інклюзивного середовища має носити інтегрований характер, щоб відповідати сучасним реаліям, викликам і відповідним соціальним змінам. Сформовано інтегроване поняття "інклюзивне середовище".

Ключові слова: інклюзивне середовище; соціальна інклюзія; інклюзивне освітнє середовище; психологічне благополуччя.

Вступ. За даними Державної служби статистики станом на початок 2019 року в Україні налічується 2659,7 тис. осіб з інвалідністю, із них 161,6 тис. дітей з інвалідністю [1, с. 65]. Головні проблеми, з якими стикаються люди з інвалідністю, – це бар'єри навколишнього середовища, що ізолюють їх від участі в житті суспільства; стигматизація в суспільстві, що стоїть на заваді розвитку здорових соціальних взаємовідносин, і як наслідок – ексклюзія.

Курс України на європейську інтеграцію у свою чергу призвів до перегляду пріоритетів державної соціальної політики та запровадження відповідних соціальних змін. Такими змінами стали: реформування системи інтернатних закладів, що зафіксовано в "Національній стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки" та затверджено Кабінетом Міністрів України, а також розвиток інклюзивної освіти, що регламентується Законом України про освіту і внесеними до нього змінами. Відповідно до національної стратегії реформування системи інституційного догляду до 2026 року має бути припинена діяльність усіх типів закладів інституційного догляду та виховання дітей, а вихованці цих закладів мають бути повернені до своїх громад з умовою забезпечення їх включення до всіх аспектів соціального життя [2, 3]. Попри це наразі немає достатньо розвинутих соціальних послуг для забезпечення інклюзії, а відповідні реформи носять здебільшого декларативний характер без їхньої реалізації на місцях.

У науковій площині поняття інклюзії, середовища, де воно має реалізовуватись, та суміжні з ними поняття розглядаються в педагогічній (інклюзивна освіта, освітнє середовище, інклюзивне освітнє середовище), соціальній (соціальна ексклюзія, соціальна інклюзія, інклюзивне суспільство) та соціально-психологічній (добробут, психологічне благополуччя та суб'єктивне благополуччя) парадигмах. У світі найбільш вивченими є соціальний та педагогічний аспекти понять інклюзії та інклюзивного середовища, а в українських реаліях через ряд змін у законодавстві – педагогічний аспект цих понять. Саме тому протягом останніх років в Україні значно збільшилась кількість наукових публікацій, що ставлять на меті опис, аналіз і вивчення інклюзивної освіти як нового явища, та найкращої практики, а також визначення принципів формування і розвитку інклюзивного освітнього середовища (Сакалюк, Александрова [4], Найда, Ткаченко [5], Колупаєва [6], Андреева [7]). Незважаючи на те, що у вітчизняній науці поняття інклюзії найчастіше застосовується у педагогічній площині, деякі вітчизняні колеги все ж таки звертають увагу на те, що у світовій спільноті це поняття має ширше значення (Берендеева

[8], Малишевська [9], Стрельнікова, Єсіна [10]). Але при цьому Берендеева, проаналізувавши дослідження у сферах освіти, економіки, філософії та лінгвістики, прийшла до висновку, що "як самостійний термін слово "інклюзія" не існує, оскільки..., воно отримує юридичне забарвлення виключно в словосполученнях, що означає приналежність до тієї чи іншої сфери суспільствознавства" [8, с. 21]. Ми погоджуємось з Берендеевою в тому, що складно сформулювати загальне, інтегроване визначення поняття інклюзія, саме тому в даній статті пропонуємо частково вирішити це завдання через формування поняття інклюзивного середовища.

Андреева у своїй статті концептуалізує поняття інклюзивного середовища через поняття інклюзивного суспільства як такого, де кожна людина почуває себе безпечно і комфортно, і ми погоджуємось із цією її ідеєю, але варто зазначити, що Андреева ставить на меті лише актуалізацію необхідності наукової розробки поняття інклюзивного середовища, а не безпосереднє формування даного поняття [7].

Таким чином, при поширеності вжитку термінів, пов'язаних з інклюзією та середовищем, де вона має бути реалізована, а також формулювання їхніх визначень в окремих підходах, не вистачає чітко окресленого інтегрованого поняття, яке було б сформовано на основі порівняльного аналізу та синтезу понять, що використовуються в соціальній, педагогічній та психологічній парадигмах. Інтегроване поняття оптимізує міждисциплінарну комунікацію в питанні забезпечення інклюзії й формування інклюзивного середовища, мінімізувавши бар'єри міждисциплінарного розуміння, що особливо важливо для соціальної роботи. Формулювання інтегрованого поняття допоможе розширити розуміння інклюзії в українській науковій спільноті. Крім того, таке поняття дасть можливість науково обґрунтувати розробку практичних рішень для забезпечення впровадження згаданих вище соціальних реформ і слугуватиме основою для проектування і створення інклюзивних соціальних послуг.

Мета дослідження – формування інтегрованого поняття інклюзивного середовища для реалізації наукових підходів у практиці.

Завдання дослідження: 1) зробити теоретичний аналіз підходів до розв'язання проблеми впровадження інклюзії й формування середовища, де вона може бути реалізована; 2) проаналізувати зміст понять, пов'язаних з інклюзією та інклюзивним середовищем; 3) сформулювати інтегроване поняття інклюзивного середовища.

Виклад основних положень. Слово "інклюзія" утворилось від латинського "inclusio" (а першопочатко-

во – includere), що означало "мати щось одне як складову частину чогось другого". Таким чином, ми простежуємо етимологічну основу поняття "інклюзія" як певної єдності, належності до чогось і складову єдиного цілого. На початку XV ст. від латинського *inclusio* утворилось англійське слово *inclusion*, яке означало "включення", що надає поняттю нового забарвлення певного процесу, дії, головною метою якої є те, щоб щось одне стало складовою частиною іншого [11]. До вітчизняного словникового запасу термін "інклюзія" увійшов наприкінці XX ст., і сьогодні цей термін активно використовується у вітчизняній педагогіці, соціальній роботі, соціології та соціальній психології.

Формування поняття соціальної інклюзії пов'язано з дотриманням прав людини в умовах соціальних змін, що охопили сотні країн світу, та розвитком багатоманітності серед населення. Саме тому у світовій науковій та професійних спільнотах термін соціальної інклюзії є найбільш поширеним. Поняття соціальної інклюзії виникло на протилежному до виключення (виключення) та неефективності існуючої системи соціального забезпечення щодо задоволення потреб різноманітних верств населення.

Нідерландським інститутом соціальних досліджень було розроблено емпіричну модель соціальної інклюзії на основі поєднання англо-американського підходу і французької школи та визначенні двох основних аспектів відповідно: 1) економіко-структурне виключення (матеріальний дохід і товар та соціальні права); 2) соціально-культурне виключення (соціальні відносини та мережі, культурна інтеграція, цінності та норми) [12]. Доктор Лінн Тодман, директор Інституту соціальної ізоляції в професійній психологічній школі Адлера вважає, що відповідно до попередніх досліджень соціальна ізоляція має три ключові причини: 1) бідність; 2) безробіття; 3) соціально неприйнятна поведінка [13]. Таким чином, соціальна ізоляція стосується процесів, за яких окремі люди або групи людей систематично стикаються з обмеженням їхніх прав, можливостей та ресурсів, зазвичай доступних для інших членів суспільства.

Відповідно до соціальної моделі інвалідності до ексклюзії людей з інвалідністю призводять такі бар'єри: фізичні (обмежують пересування у просторі); правові (призводять до недотримання принципу рівності та невід'ємності прав і свобод громадян); соціальні (призводять до ізоляції та обмежують участь у житті суспільства); стигматизація в суспільстві (формує викривлене ставлення до людей з інвалідністю та обмежує формування здорових взаємовідносин) [14]. Як наслідок існування зазначених вище бар'єрів люди з інвалідністю протягом довгого періоду часу були ізольовані від суспільства. Попри це соціальна політика більшість європейських країн має у своїй основі цінність рівності прав усіх громадян, а ключові закони країн Європейського союзу містять у собі поняття соціальної інклюзії та культивують ідею "суспільство для всіх". У 1995 році в м. Копенгаген на Всесвітньому саміті з питань соціального розвитку було дано визначення поняття "інклюзивне суспільство" як суспільства, де кожен індивід має свої права і обов'язки, і повинен відігравати активну роль у житті цього суспільства [5]. У 2017 році до Закону України про освіту було включено термін "інклюзивне навчання" як таке, що базується на принципах недискримінації, урахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [2]. Даний закон мінімізує правові та соціальні бар'єри для дітей з інвалідністю та дітей з особливими освітніми потребами через надання доступу до освіти та включення до шкільного життя. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ), яка впроваджується в Україні,

мінімізує правові бар'єри і стигматизацію в суспільстві через введення коректних найменувань та опису функціональних станів з метою захисту прав людей з інвалідністю. Поряд із цим існують соціальні ініціативи та соціальні послуги, які було створено для мінімізації соціальних бар'єрів, але вони мають несистемний характер.

Для визначення соціальної інклюзії погоджуємось із В. Антоною, яка визначає це поняття в більш широкому розумінні: "соціальна інклюзія, імовірно, повинна забезпечити захист від будь-яких ситуацій ексклюзії, і як не допустити появи нових соціально виключених осіб і груп, так і допомогти поверненню в повноцінне суспільство тих, хто вже потрапив до пастки ексклюзії" [15, с. 155]. Амартії Сена, економіст і лауреат Нобелівської премії виділяє два важливі компоненти поняття "соціальна інклюзія": соціальний досвід, який використовується всіма групами населення, і рівність умов для досягнення базового рівня добробуту [5]. Таким чином, соціальна інклюзія – це забезпечення таких умов, за яких усі діти і дорослі могли б брати участь у житті суспільства як рівноправні його члени, які роблять свій внесок в його розвиток.

У межах педагогічної парадигми термін "інклюзія" почав використовуватись, коли він уперше прозвучав у Саламанській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими освітніми потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими освітніми потребами у червні 1994 року [5]. Під час прийняття декларації було визнано необхідність об'єднати зусилля країн заради досягнення мети створення та розвитку "школи для всіх". У педагогічному аспекті інклюзивне навчання визначається як система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, урахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Розвиток інклюзивної освіти має на меті досягнення такого стану, коли кожна дитина матиме змогу навчатися у своїй громаді спільно з іншими дітьми та з урахуванням її індивідуальних відмінностей. Основою концепції інклюзивної освіти є переконання, що всі діти і молоді люди, незважаючи на різне культурне і соціальне походження та різні освітні потреби, повинні мати однакові можливості в здобутті освіти в закладах усіх типів, таким чином, інклюзія є процесом створення єдиного цілого середовища можливостей для всіх дітей та молодих людей [2].

У педагогічній парадигмі поняття інклюзії часто порівнюється з поняттям інклюзивної освіти, за рахунок чого втрачається повнота поняття і розуміння інклюзії як процесу створення інклюзивного середовища. Підходи вітчизняних науковців щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні розділяються, оскільки в центрі класичної педагогічної парадигми стоїть сам навчальний процес, метою якого є присвоєння знань, умінь і навичок найбільшої кількості учнів, тобто забезпечення високого рівня середньої успішності. Тоді як інклюзія ставить у центр саму дитину, спонукає орієнтуватись на її сильні сторони та потреби, шукати індивідуального підходу до кожної дитини та не оцінювати її успішність за здібностями чи можливостями. Саме тому більшість представників класичної педагогічної школи потребують більше часу на адаптацію до нових реалій української освіти. У педагогічному аспекті використовується поняття інклюзивного освітнього середовища, де воно визначається як "сукупність умов, способів і засобів їхньої реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей" і зафіксовано в Законі України про освіту [2]. Попри некоректність даного формулювання, ми підтримуємо його головну ідею – створення середовища для кожного суб'єкта освітнього процесу з акцентом на

індивідуальні потреби та можливості (сильні сторони). Колупаєва визначає інклюзивне освітнє середовище як таке, де всі діти можуть навчатися разом незалежно від їхніх відмінностей та особливостей розвитку [7].

У психологічній площині визначення понять, пов'язаних з інклюзією, відбувається зазвичай через опис поняття психологічної адаптації в процесі інклюзивного навчання, хоч, на нашу думку, інклюзія мала б описуватися поняттями прийняття, підтримки, подолання внутрішніх бар'єрів і створення можливостей психологічного благополуччя для кожного. Американський академік і психіатр Керол Ріфф (Ruff, C. D.) розробила модель елементів: самоприйняття; особисте зростання; мета життя; екологічна майстерність (гармонія з навколишнім середовищем); автономія; позитивні відносини з іншими [16]. Ми погоджуємося з Кобильченко, яка визначає психологічне благополуччя ("psychological well-being") "як психологічний комфорт, узгодженість психічних процесів і функцій, відчуття цілісності, внутрішньої рівноваги" [17, с. 60]. Але водночас не до кінця згодні з її висновками про те, що інвалідність людини автоматично знижує рівень її психологічного благополуччя і "редукує взаємодію ... із предметним і соціальним світом, що в остаточному підсумку позначається на психічному і соціальному розвитку..., на формуванні ... особистості загалом" [17, с. 63]. Відповідно до соціальної моделі інвалідності бар'єри, які редукують взаємодію людини з інвалідністю з навколишнім середовищем, містяться скоріше в самому середовищі, ніж в інвалідності людини. Наприклад, людина з порушеннями зору чи слуху може самостійно пересуватися та пізнавати світ за умови мінімізації бар'єрів і за допомогою спеціального обладнання. У межах створення інклюзивного середовища варто також говорити про суб'єктивне благополуччя і орієнтуватись саме на суб'єктивне задоволення людини власним життям. Суб'єктивне благополуччя в межах парадигми позитивної психології описали у своїй статті Г. В. Чуйко та Я. В. Чапак Проаналізувавши підходи Е. Дінера та К. Ріфф, вони підкреслили, що суб'єктивне благополуччя є важливою складовою психологічного благополуччя і полягає не так у відсутності негативних подій і переживань, як у наявності позитивних [18]. Таким чином, орієнтуєтесь лише на загальне визначення психологічного благополуччя, можна відразу виключити можливість такого для людей з інвалідністю, оскільки їхній стан здоров'я не відповідає загальному розумінню і нормам благополуччя; при цьому за умови мінімізації бар'єрів навколишнього середовища людина з інвалідністю може переживати достатньо позитивних подій і мати високий рівень суб'єктивного благополуччя.

У загальному філософському розумінні соціальне середовище людини визначається як "оточуючі людину соціальні, матеріальні й духовні умови її існування і діяльності. Це середовище визначально впливає на формування і розвиток особистості. Водночас під впливом людини воно змінюється. У процесі цих перетворень змінюється і сама людина" [19, с. 1271]. У цьому визначенні важливим є взаємозв'язок і взаємовплив складових середовища, які в результаті формують єдине ціле. Поняття середовища також досліджувались у межах психолого-педагогічної парадигми. Ми погоджуємося із С. Івановою, яка визначає середовище як "оточення учасників освітнього процесу в просторі, що включає педагогічні умови, ситуації, систему взаємовідносин між особами, об'єднаними спільністю педагогічної та навчальної діяльності" [20, с. 25].

На основі етимології слова, можна описати інклюзію як процес формування єдиного цілого шляхом об'єднання різних частин. Проаналізувавши соціальний, педагогічний та психологічний аспекти визначення цього

поняття, ми вважаємо, що цим єдиним цілим і є середовище, в якому інклюзія має бути реалізована. Таким чином, інклюзивне середовище – це оточення людини, яке забезпечує умови включення усіх осіб з урахуванням їхньої багатоманітності, до сфер життєдіяльності суспільства шляхом усунення будь-яких бар'єрів.

Висновки. У міжнародних документах зафіксовано головну ідею соціальної інклюзії – створення суспільства для всіх, тобто такого, де кожен громадянин має можливість брати активну участь у всіх сферах життя суспільства. Соціальну інклюзію ми визначаємо як процес створення суспільства, де буде гарантована рівність прав усіх громадян, створено умови для їхнього включення в життя суспільства та забезпечено захист від будь-яких проявів ексклюзії.

Педагогічний аспект визначає інклюзію через інклюзивну освіту, ключовими принципами якої є визнання та прийняття багатоманітності й забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини та молодшої людини відповідно до їхніх сильних сторін і особливостей. Інклюзивне освітнє середовище має бути сформовано на рівні класу та школи і створити умови для отримання дитиною та молодшою людиною освітніх послуг і побудови здорових взаємовідносин між однолітками та з педагогічними колективами.

У психологічному аспекті для визначення інклюзії ми вважаємо доцільним використання понять психологічного благополуччя і суб'єктивного благополуччя, які визначаються як гармонізованість внутрішніх станів, почуттів і процесів, а також стан задоволеності життям і суб'єктивне переживання позитивних подій і почуттів.

Поняття, що використовуються в кожному з аспектів, самих по собі не достатньо, щоб визначити, яким має бути середовище для реалізації інклюзії. Існуючі бар'єри та обмеження, з якими зустрічаються люди з інвалідністю, доводять, що потрібен інтегрований підхід для реалізації практичних рішень, які б мінімізували ці бар'єри. Наявність сформованого нами інтегрованого поняття інклюзивного середовища дає можливість науково обґрунтувати створення нових і розвиток існуючих проєктів, програм та інклюзивних соціальних послуг.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України // Соціальний захист населення України : статистич. збірн. / відповід. за вип. О. О. Кармазіна. – К., 2018.
2. Закон України про освіту, № 2145-VIII, затверджений Президентом 5 вересня 2017 року.
3. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526-р [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250190226> (дата звернення: 26.11.2018).
4. Сакалюк О. О. Розвиток освітнього середовища як технологія управління навчальним закладом в умовах інклюзії / О. О. Сакалюк, С. О. Александрова // Вісник Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки, 2016. – № 13. – С. 22–27.
5. Найда Ю. М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-метод. посібник / Ю. М. Найда, Л. М. Ткаченко; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – К.: ТОВ "Видавничий дім "Плєяди", 2014. – 68 с.
6. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А. А. Колупаєва. – К.: "Самміт-Книга", 2009. – 272 с.
7. Андреева М. О. Концептуалізація поняття "інклюзивне середовище" у контексті розбудови суспільства рівних можливостей в Україні / М. О. Андреева // Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн. / Полтав. обл. ін-т післядипл. пед. освіти ім. М. В. Остроградського; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, № 6 (175) (2017): Орієнтири розвитку педагогічної свідомості. – С. 47–50.
8. Берендєєва А. І. Сфера застосування дефініції "інклюзія" / А. І. Берендєєва // Південноукраїнський правничий часопис Одес. держ. ун-ту внутрішніх справ: наук. журн., 2017. – № 4. – С. 19–21.
9. Малишевська І. А. Гуманістична парадигма інклюзивної освіти / І. А. Малишевська // Вісник Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки, 2016. – № 3. – С. 118–123.
10. Стрельникова О. О., Єсіна Н. О. Поняття та сутність соціальної інклюзії в соціальній роботі // Сучасне суспільство. Харківський нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2019. – Вип. 1(17). – С. 233–241.
11. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.etymonline.com/word/inclusion#etymonline_v_34724.
12. Jehoel-Gijsbers Gerda, Vrooman Cok. Explaining Social Exclusion. A theoretical model tested in the Netherlands. The Netherlands Institute for

Social Research/scp, 42 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/236981206_Explaining_Social_Exclusion_A_Theoretical_Model_Testing_in_The_Netherlands

13. Todman Lynn C., Ph.D. Reflections on Social Exclusion, 27 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.195.9865&rep=rep1&type=pdf>

14. Байда Л. Інвалідність і суспільство : навч. посібник / Л. Байда, О. Красиуква-Енс, С. Буков та ін. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2011. – 187 с.

15. Антонова В. Концепты социальной инклюзии и эксклюзии в глобальном обществе: дрейф по социальным институтам, акторам и практикам / В. Антонова // Журн. исследований социальной политики, 2013. – № 11(2). – С. 151–170.

16. Ryff C. D. Psychological well-being and ill-being: Do they have distinct or mirrored biological correlates? / C. D. Ryff, G. D. Love, H. L. Urry et al. // Psychotherapy and Psychosomatics, 2006. – С. 85–95.

17. Кобыльченко В. В. Погляд на функціонування особистості дитини з порушенням зором у дихотомії "благополуччя/неблагополуччя" / В. В. Кобыльченко // Сучасні проблеми екологічної психології: життєве середовище особистості у психологічному вимірі : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 трав. 2018 року, Київ) / за ред. Ю. М. Швалба. – К. : Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. – С. 60–64.

18. Чуйко Г. В., Психологічне благополуччя людини як феномен сучасної психології / Г. В. Чуйко, Я. В. Чаплак // Технології розвитку інтелекту : відкритий наукометричний електронний журн. лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. – Т. 2, № 8(19).

19. Советский энциклопедический словарь / науч.-ред. совет: А. М. Прохоров (пред.), М. С. Гиляров, Е. М. Жуков и др. – М. : Сов. энцикл., 1980. – С. 1271.

20. Иванова С. В. Образовательное пространство и образовательная среда: в поисках отличий / С. В. Иванова // Ценности и смыслы, 2015. – № 6(40). – С. 23–28.

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Vidpovidalna za vypusk O. O. Karmazina. Statystychni zbirnyk "Sotsialni zakhyst naselennia Ukrainy", Kyiv, 2018.

2. Zakon Ukrainy pro osvitu, № 2145-VIII, zatverdzenyi Prezydentom 5 veresnia 2017.

3. Natsionalna stratehiia reformuvannia systemy instytutitsiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei na 2017-2026 roku ta plan zakhodiv z realizatsii yii I etapu: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 serpnia 2017 r. № 526-r [Elektronnyi resurs] / Uriadovyi portal. – Rezhym dostupu : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250190226> (data zvernennia: 26.11.2018).

4. Sakaliuk O. O., Aleksandrova S. O. Development of educational environment as a technology of management of educational institution in the conditions of inclusion // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seria "Pedahohichni nauky", 2016, № 13. – С. 22–27.

5. Naida Yu. M., Tkachenko L. M. Standarty hromadsko-aktyvnoi shkoly: sotsialna inkluziia: navchalno-metodychni posibnyk / pid zah. red. Danylenko L. I. Kyiv : TOV "Vydavnychi dim "Pleiady", 2014. – 68 s

6. Kolupaieva A.A. Inclusive education: realities and perspectives: Monohrafiia. – K. : "Sammit-Knyha", 2009. –272 s.

7. Andreieva M. O. The clarification of the concept "inclusive environment" in the context of the development of equal opportunities' society in Ukraine. Imidzh suchasnoho pedahoha: elektron. nauk. fakhovyi zhurnal, 2017. – № 6 (175). – P. 47–50.

8. Berendieva A. I., The scope of the definition of "inclusion" // naukovyi zhurnal Pivdenoukrajnskyi pravnychny chasopys Odeskoho derzhavnogo universytetu vnurishnikh sprav. – 2017. – № 4. – С. 19–21

9. Malyshevska I.A. The humanistic paradigm of inclusive education // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seria "Pedahohichni nauky", 2016. № 3. – С. 118–123

10. Strelnikova O. O., Yesina N. O. Poniattia ta sutnist sotsialnoi inkluzii u sotsialni roboti// fakhovyi zhurnal "Suchasna suspilstvo". Kharkivskyi natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni H. S. Skovorody, 2019, V. №1(17). – С. 233–241.

11. Online Etymology Dictionary https://www.etymonline.com/word/inclusion#etymonline_v_34724.

12. Jehoel-Gijsbers Gerda, Vrooman Cok. Explaining Social Exclusion. A theoretical model tested in the Netherlands. The Netherlands Institute for Social Research/scp, 42 p. https://www.researchgate.net/publication/236981206_Explaining_Social_Exclusion_A_Theoretical_Model_Testing_in_The_Netherlands

13. Todman Lynn C., Ph.D. Reflections on Social Exclusion, 27 p. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.195.9865&rep=rep1&type=pdf>

14. Baida, L., Krasiukova-Ens, O., Burov, S., Azin, V., Hrybalskyi, Ia., Naida, lu. // Navchalnyi posibnyk "Disability and society", "Kyivskyi universytet". – 2011. – 187 p.

15. Antonova V. The concepts of social inclusion and exclusion in global society: a journey within social institutions, actors and practices// Zhurnal yssledovanyi sotsialnoi polytyky 11 (2). – С. 151–170

16. Ryff C. D., Love G. D., Urry H. L., Muller D., Rosenkranz M. A., Friedman, E., Psychological well-being and ill-being: Do they have distinct or mirrored biological correlates? Psychotherapy and Psychosomatics, 2006. – С. 85–95.

17. Kobylychenko V. V. Pohliad na funktsionuvannia osobystosti dytyny z porushenym zorom u dykhotomii "blahopoluchchia/neblahopoluchchia// Suchasni problemy ekolohichnoi psykholohii: zhyttieve sere dovyshe osobystosti u psykholohichnomu vymiri: materialy IV Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (18–19 travnia 2018 roku, Kyiv) / za red. Yu. M. Shvalba. – Kyiv : Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2018. – С. 60–64

18. Chuiko H.V., Chaplak Ya.V. Psychological well-being of human as a phenomenon of modern psychology// Vidkryti naukometrychni elektronni zhurnal laboratorii suchasnykh informatsykh tekhnolohii navchannia Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy "Tekhnolohii rozvytku intelektu", 2018. – Т. 2, № 8(19).

19. Sovetskyi entsyklopedychesky slovar / Nauchno-redaktsyonnyi sovet: A. M. Prokhorov (pred.), M. S. Hyliarov, E. M. Zhukov y dr. – M. : Sovetskaia entsyklopediia, 1980. – С. 1271.

20. Yvanova S. V. Obrazovatelnoe prostranstvo y obrazovatelnaia sreda: v poyskakh otlychyi. / S. V. Yvanova // Tsennosti Ismysly, 2015. – № 6(40). – С. 23–28.

Надійшла до редколегії 08.04.19

Рецензовано 15.04.19

D. Palatna, PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0003-0591-4090

INCLUSIVE ENVIRONMENT: DEVELOPING INTEGRATED DEFINITION

The article highlights the problem of the absence of an inclusive environment for people with disabilities as a factor in the declarative nature of inclusive reforms. Actual barriers and problems that prevent people with disabilities from participating actively in society are described. These barriers require an integrated approach to develop practical solution and minimize them. Pedagogical aspect of terms "inclusion" and "inclusive environment" is the most developed (right now). Nevertheless, the main idea of the pedagogical concept of inclusion is the creation of a "school for all" that meets the common European standards and the mission of creating a society for all. So the idea of inclusivity at this point has a broader meaning than simply creating the right environment at school. The key elements of social and pedagogical aspects are recognition of diversity, elimination of inequalities, minimization of barriers and creation of conditions in which any exclusion in all spheres of life is impossible. Psychological aspect of inclusion is to understand psychological well-being as an important element of it. Psychological conditions of an inclusive environment should contribute to the individual's experience of subjective well-being. Based on the etymology of the word, you can describe inclusion as the process of forming a single whole by combining different parts. Having analyzed the social, pedagogical and psychological aspects of defining this concept, we believe that it is only whole environment in which inclusion must be realized. Thus, an inclusive environment is a human environment that provides conditions for inclusion of all persons into the spheres of society through the elimination of any barriers, taking into account the diversity of people. The integrated concept gives the opportunity to scientifically substantiate the design of new projects, programs and creation of inclusive social services.

Keywords: inclusive environment; social inclusion; inclusive educational environment; psychological well-being.

Д. Палатная, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ORCID ID 0000-0003-0591-4090

ИНКЛЮЗИВНАЯ СРЕДА: ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕГРИРОВАННОГО ПОНЯТИЯ

Освещена проблема отсутствия инклюзивной среды для людей с инвалидностью как фактора декларативного характера инклюзивных реформ. Описаны педагогический аспект определения понятий инклюзии и инклюзивной образовательной среды, влияющих на реализацию инклюзии в сфере образования; социальный аспект инклюзии через определение понятий социальной инклюзии и социальной инклюзии, которые реализуются на уровне социальной политики и в практической плоскости; психологический аспект – через определение понятий психологического благополучия и субъективного благополучия. Показаны международные подходы к определению понятий инклюзии, среды, где она реализуется, и благополучия через призму социального и психологического аспектов. Выяснено, что понятие инклюзивной среды должно носить интегрированный характер, чтобы соответствовать современным реалиям, вызовам и соответствующим социальным изменениям. Сформировано интегрированное понятие "инклюзивная среда".

Ключевые слова: инклюзивная среда; социальная инклюзия; инклюзивная образовательная среда; психологическое благополучие.